

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Gömleğin Her Düğmesini Yanlış İliklemek: Artvin-Yusufeli Zorunlu Yeniden Yerleştirme Sürecinin Eleştirel İncelemesi

Poor Planning: A Critical Inquiry of the Artvin-Yusufeli Involuntary Resettlement Process

 Ersin Türk, Gökhan Hüseyin Erkan

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Trabzon

ÖZ

Baraj yapımı ve yeniden yerleştirme çalışmaları, teknik açıdan birbirinden farklı işlerden oluşan zincirleme bir bütündür. Bu tür çok kapsamlı yer seçim, planlama ve uygulama çalışmalarının kimi aşamalarındaki bazı aksaklıklar bir düzeye kadar kabul edilebilmektedir. Ancak çok kritik aşamalarda, özellikle de yer seçimi ve plan ana kararlarındaki hatalar “risk” yaratmaya ve “planlama felaketine” dönüşmeye eğilimlidir. Artvin iline bağlı Yusufeli ilçe merkezinin, inşaatı devam eden Yusufeli Barajı ve Hidroelektrik Enerji Santrali Projesi nedeniyle 2006 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile taşınmasına karar verilmiştir. Yeni ilçe merkezinin yer seçimi yapılmış, imar planları onaylanmış, altyapı çalışmaları belli bir oranda tamamlanmış ve bir bölgede konut ve sosyal ve teknik altyapı alanlarının inşası Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından ihale edilmiş ve inşaatlara başlanmıştır. Bu çalışmada yeni ilçe merkezi yer seçiminden günümüze kadar gelen süreç eleştirel içerik analizine tabi tutulmuştur. Tespit ve bulgular, teknik işlerin uzman mesleklerden oluşan ekiplerce hazırlanmadığı; alternatif olma niteliğine sahip olmayan alanların alternatif olarak sunulduğu; alternatif belirleme ve eleme aşamalarının öznel değerlendirmelere ve yönlendirmelere dayandığı; uygun olmayan arazide hazırlanan imar planlarının planlama esas ve ilkelerini aştığı; imalatların imar planlarından bağımsız yürütüldüğü; yerel halkın mevcut yaşam biçiminden farklı bir mekan kurgusu sunduğunu göstermektedir. Kritik aşamalardaki yanlışlar, planlamada risk ve felaket yazınında yer alan uyarıların somut karşılığı olarak, çıkarılması gereken derslere işaret etmektedir. Baraj veya başka nedenlerle zorunlu yeniden yerleştirmelerin gündemden düşmeyeceği göz önüne alındığında, yaşanmış/yaşanmakta olan yer seçim, planlama, uygulama deneyimlerinin eleştirel değerlendirmesinin zorunlu olduğu görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Zorunlu yeniden yerleştirme, Yusufeli, belirsizlik, risk, alternatif seçim

ABSTRACT

Dam construction and resettlement operations include the work of professionals of various technical specialties. Large-scale resettlement, planning, and implementation processes can tolerate errors, to some extent; however, errors at critical phases, especially site selection and master plan decisions, can create risks that may evolve into planning disasters. The Yusufeli district in Artvin province has been subject to a resettlement process since 2006 because of the Yusufeli Dam and Hydroelectric Power Plant Project, presently under construction. The new location for the town has been selected, land use plans have been approved, infrastructure projects have been prepared, and the Housing Development Administration (TOKI) has issued invitations for tenders for social and technical infrastructure and housing construction in some areas. This article is a critical analysis of the entire process, beginning with the location chosen for resettlement. The findings showed that specific technical operations were not been prepared by teams of competent professionals, locations that do not meet the necessary conditions were defined as alternatives, selection processes were biased and based on subjective evaluations, land use plans prepared for inappropriate land have eroded the application of the principles of planning, construction has occurred independently of the land use plan, and a significantly different lifestyle awaits the local people in the new location. The literature offers lessons to be learned regarding mistakes made in critical phases. Since the desire to implement such large projects will persist, critical insight is necessary in order to learn from past and present involuntary resettlement, planning, and implementation experiences.

Keywords: Involuntary resettlement; Yusufeli; uncertainty; risk; alternative selection.

Giriş

Dünyada her yıl milyonlarca insan sadece baraj yapımı nedeniyle yaşadıkları yerden başka bir yere taşınmak zorunda kalmaktadır. Birleşmiş Milletler'in tespitine göre 1986-1993 yılları arasında 300 adet barajdan kaynaklı olarak 4 milyon kişi yer değiştirmiştir (Bartolome vd., 2000). Türkiye'de her yıl yaklaşık 1000 aile kalkınma projeleri (baraj, otoyol, havaalanı, büyük endüstri tesisleri) nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalmaktadır (Özkalaycı & İçten, 2005). Baraj nedeniyle yerleşimi başka bir yere taşıma, zorunlu yeniden yerleştirme sınıfına girmektedir.

135 yıllık geçmişi olan Yusufeli ilçesinin, ilçe merkezi değişik nedenlerle 5 kez yer değiştirmiştir (Sahara Mühendislik, 2001). Mevcut Yusufeli ilçe merkezi baraj göleti altında kalarak yeniden yerleştirilmesine karar verilmiştir. Baraj projesinin henüz söyleneceği aşamadan yeniden yerleştirme işlemi tamamlanana kadar geçen süreç sadece mühendislik ve teknik değil sosyal, ekonomik, çevresel, psikolojik vb. açılardan da hassas çalışmalar yapılmasını gerektirmektedir. Bu çalışmalar bütünü süreç yönetimi olarak tarif edilebilir. Bu sürecin en başından itibaren iyi yönetilmesi hem zorunlu göçe maruz kalan nüfusu etkileyen travmanın etkilerinin azaltılması hem de sonraki süreçte pareto optimalite ilkesine göre yaşam koşullarının gerilememesi açısından çok önemlidir.

Bu çalışmada söyleneceği ve baraj yapımına karar verme aşamalarına değinmeden, yapımına karar verildikten sonraki yeni ilçe merkezinin yer seçimi, süreç yönetimi ve planlama sorunları kronolojik olarak ortaya konacaktır. Çalışmanın amacı Yusufeli Barajı'nın yapımını reddetmek değil, içinde birçok sorunlar ve hatalar barındıran süreç yönetiminden dersler çıkarmaktır. Dünyada ve ülkemizde baraj yapımlarının süreceği, daha geniş bir çerçevede ele alındığında daha başka nedenlerle de gerçekleşen zorunlu yeniden yerleştirmelerin gündeme geleceği göz önüne alınırsa yaşanmış/yaşanmakta olan deneyimlerin detaylı incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yusufeli Barajı'nın yapımına karar verildikten sonraki aşamalar şunlardır:

1. Yeniden yerleştirme için alternatif alanların belirlenmesi ve yer seçimi,
2. İmar planlarının hazırlanması,
3. Altyapının inşası ve arazinin tesviye edilmesi,
4. Uygulama ve yapılaşma.

Yusufeli yeni yerleşim yerinde 1. ve 2. aşamalar tamamlanmış, 3. aşama kısmen tamamlanmış olup çalışmalar devam etmekte, 4. aşamada TOKİ tarafından bir bölgenin konut ve sosyal teknik altyapı donatılarının ihalesi yapılmış (URL-1) ve inşaatlara başlanmıştır.

2014 yılında Yusufeli Belediye yönetimi ve teknik birimlerden bir grup, yazarlardan, TOKİ tarafından hazırlanan ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanan askıdaki Yusufeli Yeni Yerleşim Alanı İmar Planlarına ilişkin gönüllü bilimsel görüş istemiştir. Yazarlar imar planlarına yönelik değerlendirmelerini yazılı olarak belediyeye iletmış ve sonrasında bunları sempozyum ve panelde paylaşmışlardır. Bu bağlamda bu çalışma, 2014 yılından günümüze kadar olan süreçte edinilen bilgi, belge ve gözlemlere dayanmaktadır.

Planlamada Risk Faktörü

Son derece büyük ölçekli bir dizi baraj projesi ve bir ilçenin yaklaşık yarısını kapsayan yeniden yerleştirme işlemlerinden oluşan uzun süreçte, öngörülerde doğruluk ve kararlarda kunsursuzluk beklemek şüphesiz hayalcilik olacaktır. Bu kapsamdaki çalışmaların birçoğunda kabul edilir düzeyde belirsizlik oluşabilmektedir. Ancak, nesnel gerçekliği ve dışsal faktörleri mümkün oldukça doğru şekilde değerlendirmek için geliştirilmiş teknik araçlar ve yöntemler kullanılmaksızın planlama yapılması risklidir. Planlamaya altlık oluşturacak bilgi kümesi ve bu bilgi kümesini karara dönüştürecek uygun mekanizmalar kullanılmaksızın hazırlanan bir plandan başarı elde edilmesi sadece tesadüfi olacaktır. Nitekim, bu tür tesadüfe bırakılmış planlama süreçlerinin başarısızlığa uğrama, en son kertede planlama felaketlerine dönüşme riski yüksektir. Hall (1981) büyük planlama felaketlerini analiz ettiği ve planlama süreçlerinin patolojisini ortaya koyduğu çalışmasında üç tip belirsizlik durumuna atıf yapar.

Birincisi, planlama çevresi ile ilişkili belirsizliktir. Bu, anlık karar alma sistemlerinin dışında kalan her şeydir. Belirsizliğin alışıldık türüdür. Kendini planlama nesnesine ilişkin kötü ve hatalı öngörülerde, tahminlerde açığa vurur. Plancının, toplumdaki insanların davranışlarını tahmin etmesi kolay değildir. İnsanlar taşınacak mı kalacak mı? Sunulandan başka talepleri olacak mı olmayacak mı?

İkincisi, birbiri ile ilişkili karar alma konularına ve sistemlerine ilişkin belirsizliktir. Birinciye oranla daha küçük ölçekli ve somut belirsizliklerden oluşur. Plancının dışındaki ama planlama konusu ile ilişkili diğer karar alıcı aktörlerin (kurumlar, birimler, yöneticiler, kişiler) davranışları ile ilişkilidir. Burada önemli olan nokta her bir aktörün proje bütününde birbirine bağımlı olmasıdır. Bu nedenle karar alıcıların birbirinin eylemlerini göz önüne alması gerekir.

Üçüncüsü değer yargılarındaki belirsizliktir. Bu tür belirsizlik, bilgi veya karar üretilmesi sonucunda değerlerin sorgulanması aşamasında ortaya çıkar. Herhangi bir demokratik toplumda, toplum yönlendirilmiş de olsa, nüfusun değerlerinin bilinmesini ve bunların zamanla değişip değişmeyeceğinin tahmin edilmesini gerektirir. Üstelik, toplumun birbirinden farklı değerle-

ri olan birey ve birey gruplarından oluştuğu kabul edilirse bu belirsizliğin düzeyi artar.

Hall'in (1981) çalışmasından yaklaşık 20 sene sonra Flyvbjerg vd.'nin (2003) "Megaprojeler ve Risk" başlıklı çalışmasında dünya genelinde büyük ölçekli projeler incelenmiş ve risk değerlendirmesinin önemi hatırlatılmıştır. Projelerde risk ön-görülerinin gerçekçi biçimde yapılması yerine, maliyetin düşük, kârın yüksek; çevresel zararın düşük, toplumsal faydanın yüksek olduğuna inandırmak amaçlı bir kandırmacanın yaygın olduğu gösterilmiştir.

Bahsedilen bu iki kapsamlı çalışmanın sonuç ve eleştirileri, kuramsal veya yorumsayıcı değil, gerçek örneklerin çözümlenmesinden çıkan görgül bulgulara dayanmaktadır. Flyvbjerg vd.'nin (2003) çalışmasında Avrupa'nın en büyük yer altı tüneli olan Fransa-İngiltere arasındaki Kanal Tüneli, Doğu Danimarka ile Kıta Avrupası'nı bağlayan entegre demiryolu ve karayolu içeren Büyük Kemer Projesi, İsveç ve Danimarka'yı bağlayan Oresund Hattı örnek olay yöntemi ile, dünya genelinde barajlar da dahil olmak üzere 111 proje istatistiki çözümlenme ile sorgulanmıştır. Hall'in (1981) çalışması da alansal, zamansal ve mali bakımdan Yusufeli Baraj Projesi'nden hiç de geri kalmayan büyük ölçekli projelerin görgül incelemesine dayanmaktadır. Londra'nın üçüncü hava limanı, İngiliz-Fransız Concord uçağının geliştirilmesi, San Francisco'nun Körfez Alanı hızlı ulaştırma sistemi, Sidney Opera Binası, California'nın yeni kampüs alanları, Britanya'nın Ulusal Kütüphanesi'ni incelediği çalışmasından yaklaşık 40 sene sonra hala aynı hataların yapıldığını görmek ders çıkarmadığımız anlamına gelmektedir.

Ülkemizde siyaset ve bürokrasi kuruluşlarının akademik çalışmalara uzak durduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Akademik bulguların karar alıcılar tarafından dikkate alınmaması veya haberdar olunmamasının anlaşılır gerekçeleri vardır. Ancak, Yusufeli örneğinde dikkate alınması gereken başka bir bilgi-deneyim alanı daha vardır. O da Dünya Bankası'nın (World Bank, 2013) baraj projeleri için "Zorunlu Yeniden Yerleştirme" projelerine kredi vermede şart koştuğu esaslardır. Dünya Bankası "bugüne kadarki deneyimlerin gösterdiği üzere geliştirilmekte olan zorunlu yeniden yerleştirme projeleri sıklıkla ciddi düzeyde ekonomik, sosyal ve çevresel riskler yaratmaktadır" uyarısında bulunmaktadır. Özellikle, zorunlu yeniden yerleştirmeye maruz kalan insanların yeniden yerleştirildiği çevrede üretici yeteneklerini, yakın sosyal ilişkilerini, kültürel kimliklerini, geleneksel yaşamlarını yitirdikleri eleştirisine kulak vermek gerekir. Bu risklerden kaçınmak amacıyla Dünya Bankası, benzer projeler için finansman talebinde bulunulduğunda;

I) Yeniden yerleştirme planı veya politikalarında,

- Yerinden edilen insanların düşünce ve fikirlerinin alınmasını,
- İnsanlara teknik ve ekonomik açıdan fizibil alternatiflerin

sunulmasını,

c. Yeniden yerleştirme maliyetlerinin ve kaybettikleri mal varlıklarının tümünün karşılanması,

II) Fiziksel yeniden yerleştirme gerektiğinde,

- Yeniden yerleştirme sırasında yardım ve destek sunulmasını,
- Asgari düzeyi önceki yerleşme alanındaki konut niteliğini ve önceden tarımla uğraşıyorlarsa önceki alandaki tarımsal kapasiteye ve toprak kabiliyetine sahip alan sağlanmasını,

III) Ayrıca yerinden edilen insanların,

- Yeniden yerleştirme sonrasında geçiş süreci olarak tanımlanabilecek bir zaman aralığında geçimini ve yaşam standartlarını yeniden kurgulamaları için desteklenmesini,
- Maliyet yardımlarına ilave olarak destek mekanizmaları kurulmasını,
- Arsa temini, kredi olanakları, eğitim ve iş imkanlarına yönelik sübvansede edilmelerini şart koşmaktadır.

Dünya Bankası (World Bank, 2013), yeniden yerleştirmeye konu olan yerel halkın geleneksel dokusunun çok kompleks olduğu ve kimlik ile kültür değerlerinin aşındığını deneyimlediği için bu tür projelere finansal destek sağlamada "insanların göç etmemesi için bütün gerçekçi alternatif projelerin araştırılması gerektiğini, ancak bunun kaçınılmaz olması halinde kültürel tercihleri ile uyumlu ve onlara danışılarak hazırlanacak yer-temelli stratejiler belirlenmesini" gözetmektedir. Banka, projenin bütün süreçlerinde (planlama, uygulama, izleme) yerel halkın sürece aktif olarak katılmasını ve doğru bilgilendirilmesini zorunlu tutmaktadır. Yerel halkın sürece en az hasarla çıkmasını garanti altına almaya çalışan bu koşulların yanı sıra, Dünya Bankası yeniden yerleştirme planlaması, uygulaması ve izlemesinde bazı teknik ve prosedürel işlemler tanımlamıştır. Yeniden yerleştirme planlarının hazırlanmasında uygun "sosyal, teknik ve hukuki uzmanlıklar ve ilgili sivil toplum kuruluşları"nın bulunmasını; projenin erken aşamalarında net olarak yerinden edilecek insanların doğru bir şekilde haberdar edilmesini ve bilgilendirilmesini; görüşlerinin doğru biçimde alınmasını; projenin toplam maliyet kalemlerinin hazırlanmasını; proje uygulama planının yeniden yerleştirme süreci ile tümüyle uyumlu olmasını; bilgi ve belgelerin yerel halkın anlayabileceği içerikte hazırlanarak erişilebilir kılınmasını zorunlu tutmaktadır. Yusufeli Yeniden Yerleşim Eylem Planı (Encon, 2006, 2006a-i) Uluslararası Finans Kuruluşlarından finansal destek almak amacıyla Dünya Bankası'nın zorunlu yeniden yerleştirme esasları ve prosedürlerine biçimsel olarak uyulmak suretiyle hazırlanmıştır.

İnceleme Alanı: Yusufeli

Yusufeli ilçesi, Doğu Karadeniz Bölgesinde, Artvin ili sınırları

içinde yer almaktadır (Şekil 1). Artvin-Bayburt Karayolu üzerinde yer alan ilçe merkezinin, Artvin ve Erzurum il merkezlerine uzaklığı sırasıyla 80 ve 140 km'dir. İlçe coğrafi olarak oldukça dağlık ve engebeli bir topografyaya sahiptir. Karasal ile Karadeniz iklimleri arasında geçiş koridorunda yer alan ilçe ılıman bir iklime sahip olduğundan; ilçede zeytin, incir, hurma, nar gibi Akdeniz meyveleri de yetişmektedir. Demirel (1999) bakir peyzaj değerleri açısından Yusufeli'ni rekreasyonel ve doğa turizmi etkinlikleri için ayrıcalıklı bir yer olarak değerlendirmektedir.

2016 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre ilçenin toplam nüfusu 20,592, belediye nüfusu 7634 kişidir (URL-3). Çoruh Nehri üzerinde inşa edilecek olan Yusufeli Barajı nedeniyle; Yusufeli Barajı rezervuar alanında 1 ilçe merkezi ve 3 köy içindeki 23 mahallede yaşayan 6,945 kişi tamamen, 14 köyün 29 mahallesinde yaşayan 9,227 kişi ise kısmen etkilenerek olup, 1 ilçe merkezi, 17 köy ve 52 mahallede yaşayan toplam 16,172 kişi etkilenmektedir (Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu, 2007).

Yusufeli kent merkezi Çoruh Nehri ile Barhal (Altıparmak) Çayı'nın birleştiği noktada, Barhal Çayı'nın sağ ve sol sahilindeki düzlük alanlar ve hafif yamaçlık alanlara kurulmuştur (Şekil 2). Mevcut kentsel alan Barhal Çayı'na paralel sokaklar ve ızgara dokuda yapı adaları şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yapılanma biçimi hem konut yapı adalarında hem de ticaret akslarında gözlenmektedir. Kent merkezinin çeperi kırsal nitelikli olup bu alanlarda bahçeler ve bu bahçeler içinde az katlı yapılar yer almaktadır.

Yeniden Yerleştirme için Alternatif Alanların Belirlenmesi ve Yer Seçimi

2000-2006 yılları arasında ilçe merkezinin taşınacağı yeni yeri belirlemek amacıyla alternatif alanların tespiti ve nihai yer seçimine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar 2000-2002 ve 2004-2006 yılları arasındaki iki dönemde yoğunlaşmıştır.

Şekil 1. Yusufeli'nin il içindeki konumu. Kaynak: URL-2.

2000-2002 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar

17 Şubat 2000'de gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısında; yeniden yerleşim ve kamulaştırma süreçlerini yürütmesi için ilgili bakanlardan oluşan bir üst kurul oluşturulmuştur. Bu üst kurul, Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) koordinatörlüğü ve Devlet Su İşleri'nin (DSİ) sekretaryasında yeniden yerleşim koordinasyon kurulu oluşturulmasına, Artvin Valiliğinin yerel koordinatör olarak belirlenmesine ve alternatif yeniden yerleşim alanlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi için Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Teknik Alt Komisyonu kurulmasına karar vermiştir (Encon, 2006).

Yusufeli yeni ilçe merkezinin yer seçimine yönelik ilk çalışma 2000 yılında Teknik Alt Komisyon tarafından yapılmıştır.

Teknik Alt Komisyon Raporu (2000)

Komisyon Yusufeli ilçe merkezini ve köylerini ziyaret ederek gözlem sonuçlarını içeren "Yusufeli Yeniden Yerleşim Teknik Alt Komisyonunun 18 Eylül 2000-22 Eylül 2000 Tarihleri Arasında Yusufeli'nde Yaptığı Teknik İnceleme ve Raporu"nu hazırlamıştır (Teknik Alt Komisyon Raporu, 2000). Raporda komisyonun hangi teknik meslek adamlarından ve kurumlardan oluştuğuna ilişkin bilgi yer almamaktadır. Altı sayfalık raporda, Alanbaşı, Çevreli, Demirkent, İşhan, Öğdem ve Taşkırın (Sarığöl) köyleri, Kılıçkaya beldesi ve Yansıtıcılar mevki alternatif alanlar olarak belirlenmiş ve incelenmiştir (Şekil 3). Raporda bu alternatiflerin nasıl belirlendiğine ilişkin açıklama yapılmamıştır.

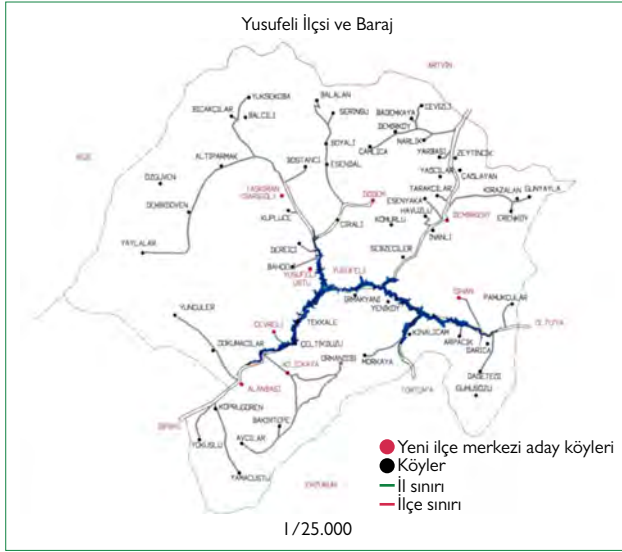
Raporda, her bir alternatifin, Yusufeli ilçe merkezine ve Artvin kent merkezine uzaklığı, nüfusu, denizden yüksekliği, jeolojik ve hidrolojik yapı ve sahip olduğu tarım alanları ve gelişme alanı olup olmadığına ilişkin teknik detay ve açıklama içermeyen ve mekânsal tespit ve analizlere dayanmayan, öznel gözleme dayalı ve oldukça yüzeysel değerlendirmeler yapılmıştır. Raporda herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

Raporun sonuç kısmında; Kılıçkaya Beldesi, Öğdem ve İşhan

Şekil 2. Yusufeli yerleşimine ait uydü görüntüsü. Kaynak: Google Earth, 2018.

Şekil 3. Yusufeli ilçesinin yeniden yerleşimi için belirlenen sekiz alternatif yer. Kaynak: Sahara Mühendislik, 2001, Ek 6.

köylerinde yeni yerleşim ve gelişim sahası ihtiyacını kısmen karşılayabilecek alanlar bulunduğu belirtilmiş ancak teknik ve idari açıdan bütün yerleşim birimlerine tam hitap edebilecek konumda yeni yerleşim yeri bulunmadığı ifade edilmiştir.

Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Planı (2001-2002)

DSİ tarafından yeni Yusufeli ilçe merkezi yerinin tespiti amacıyla özel bir mühendislik firmasına "Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Planı" adlı kapsamlı bir çalışma yaptırılmıştır (Sahara Mühendislik, 2001). Firmanın web sitesindeki tamamlanan ve devam eden projeler incelendiğinde; ağırlıklı olarak harita mühendislik hizmetleri (hali hazır harita üretimi, imar uygulaması vb.), sulama projeleri ve arazi toplulaştırma işleri yaptığı ve firmanın yeni yerleşim yeri tespit etme konusundaki tek deneyiminin Yusufeli olduğu görülmüştür (URL-4).

Planın özet kısmında çalışmanın amacı: "Yusufeli Barajı nedeni ile toprakları ve evleri kısmen ya da tamamen etkilenen halkın yeni yerleşim yeri tercihlerinin demokratik bir biçimde saptanması, halkın baraj sonrasında ekonomik yönden gelişme dinamiklerinin ortaya çıkartılarak halkın mağduriyetinin önlenmesi amaçlanmıştır" biçiminde ifade edilmiştir (Sahara Mühendislik, 2001, s:XII). Sosyoloji, Tarihi Çevre, Ekonomi ve Mekânsal çalışma grupları oluşturulmuş ve bu gruplardan her biri kendi çalışmasını raporlamıştır. Yeni yerleşim yerinin belirlenmesi ve seçimine yönelik çalışmaları Sosyoloji ve Mekânsal çalışma grupları yapmıştır. Planın ana amacı yeni ilçe merkezinin ve köylerin yeniden yerleşimi için alternatif alanların belirlenmesi ve yer seçimi olmasına rağmen planın koordinatörü ziraat mühendisidir.

Sosyoloji grubu yaptığı çalışmaları "Yusufeli Barajı Sosyal

Araştırması" bölüm başlığı altında raporlamıştır. Yusufeli ilçe merkezinde 911, barajdan etkilenen köylerde 1611 hane reisi ile anket yapılarak barajdan etkilenen hanelerin yeniden yerleşim yeri ve iskan tipi tercihleri sorulmuştur. Hane reislerine: "Sizce Yusufeli ilçesinin yeni yerleşim yeri neresi olmalıdır?" (Sahara Mühendislik, 2001, s:62) şeklinde açık uçlu soru sorulmuştur. Yapılan anket çalışması sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- İlçe merkezindeki denekler yeniden yerleşim yeri olarak İzmir, Bursa, Samsun, Antalya vb. büyükşehirleri; Erzurum'a bağlı Tortum ilçesi ve Yusufeli'nde bazı köyleri ve Yansıtıcılar mevki olmak üzere toplam 21 değişik yeri dile getirmiştir. Hane reisleri %40, %11.3 ve %5.2 oranlarla en fazla Yansıtıcılar, Öğdem ve Kılıçkaya'yı tercih etmiştir. Diğer taraftan hane reislerinin 1/4'üne yakının herhangi bir fikir belirtmemesini not etmek gerekir. İlçe merkezindeki hane reislerinin yeniden yerleşim alanı tercihinde; merkezi konum, ekilebilir arazinin yeterliliği, köylerine yakınlık sırasıyla %35.8, %9.4, %8.5 oranlara sahiptir.
- Köylerdeki hane reisleri ise 18 değişik yeni ilçe merkezi yeri belirtmiştir. Hane halkı reisleri %30.6, %22.0 ve %13.5 oranlarla en fazla Kılıçkaya, Yansıtıcılar ve İşhan'ı tercih etmiştir. Kılıçkaya ve İşhan'a yakın köyler kendisine yakın büyük köyü; Yusufeli ilçe merkezine yakın köyler ise Yansıtıcılar Mevkiini tercih etmiştir. Hane reislerinin yeniden yerleşim alanı tercihlerinde; köylerine yakınlık, merkezi konum ve ekilebilir arazi yeterliliği sırasıyla %25.5, %22.3, %18.6 oranlara sahiptir.

Sosyal araştırmalar bölümünün sonuç kısmında yer alan aşağıdaki alıntıda, anketlerin bazı yerel çevrelerce kulis faaliyetlerine ve manipülasyona konu olduğu ifade edilmektedir:

Baraj ile ilgili araştırma ve yeni ilçe yerleşim yeri tercih belirlenmesi yapılacağı, sosyal araştırma grubu yöreye gelmeden, yöre insanınca duyulmuş ve bu haber ilçe merkezine yakın köylerin, ...muhtarlarının öncelikle kendi aralarında ve ilçe belediye başkanının katıldığı toplantılar yapmalarına yol açmıştır. Bu toplantılardan sonra muhtarlar bu kez de kendi köylüleri ile toplantılar yapıp, özellikle yeni ilçe merkezi yerleşim yeri hakkında kulis faaliyetlerine başlamışlardır. Toplantılarda belediye başkanının muhtarları, yeni ilçe yerleşim merkezinin yeri olarak "Yansıtıcılar Tepesi" tercih etmeleri ve köylülerini de bu doğrultuda telkinlerde bulunmaları konusunda yönlendirmeye çalıştığı tespit edilmiştir. Bu durum birbirine yakın diğer köylerin kendi aralarında gruplaşmaya gitmelerine ve ... gizli rekabetlerin yaşanmasına yol açmıştır. Örneğin Çevreli köylüleri neredeyse eksiksiz olarak Çevreli'yi, Kılıçkaya'lılar Kılıçkaya'yı, İşhan'lılar İşhan'ı yeni ilçe yerleşim merkezi olarak tercih etmişlerdir (Sahara Mühendislik, 2001, s:150).

Bu açıklama bağlamında hane reislerinin anket çalışmasından önce yönlendirildiği ve sonuçların sağlıklı olmadığı şüphesi

oluşmaktadır. Diğer taraftan sosyoloji grubu barajdan etkilenen hanelerin yeniden yerleşim yeri tercihini belirlerken yöntemsel ve stratejik hatalar yaparak tartışmalara ve kutuplaşmalara neden olmuş ve bu durum yer seçimi sürecini ve sonucunu olumsuz etkilemiştir. Sosyoloji grubu, “mekânsal çalışma grubu tarafından teknik açıdan uygun bulunan alternatifleri” hane reislerine sunup bu alternatifler arasında seçim yapmasını istemek yerine; onların kendi tercihlerini belirleyecek şekilde açık uçlu sorması bu olumsuzluklara neden olmuştur.

Mekânsal Çalışmalar Grubu Yusufeli yeni yerleşim yerinin belirlenmesi ve seçimine yönelik analiz ve sentez çalışmaları yapmıştır. Çalışmada, yerinde yapılan gözlemlerden, arazide yapılan çeşitli anketlerden ve 1/25 000 ölçekli topoğrafik haritalardan yararlanıldığı ifade edilmiştir. Yusufeli ilçesinin yeniden yerleşimi için sekiz alternatif yer belirlenmiştir. Bunlar; Kılıçkaya, İshân, Öğdem, Çevreli, Sarıgöl, Alanbaşı, Demirkent ve Yansıtıcılar’dır (Şekil 3). Alternatif yeniden yerleşim alanlarının belirlenmesinde kullanılan değerlendirme ölçütleri: arsa, nüfus, ana ulaşım yolu ve il merkezine uzaklığı, köylere uzaklığı, verimli ekilebilir arazilerin varlığı, orman alanlarının varlığı, turizm alanlarının varlığı, baraj gölüne uzaklığı, mülkiyet durumu, yeraltı suları, yüzey suları, sel riski, deprem riski, coğrafi yapı, deniz seviyesinden yükseklik, sosyo-kültürel olanaklar, kamu malları, altyapı olarak belirlenmiştir. Yeniden yerleşim alanının tespitinde en önemli hususun mevcut arsa (ev ve altyapı kurulmasına uygun alan) olduğu özellikle not edilmiştir.

Alternatif yeniden yerleşim alanlarında; orman alanları, 2. ve 4. sınıf tarım alanları, %30’dan fazla eğimli alanlar, jeolojik ve hidrojeolojik açıdan sakıncalı alanlar, dere yatakları, taşkın alanları ve baraj rezervuar alanı dışında kalan yerleşime uygun alan büyüklükleri belirlenmiştir. Yeni ilçe merkezi için hedeflenen maksimum nüfus 10,000 kişi kabul edilerek, en az 200 ha büyüklüğünde yerleşime uygun alan araştırması yapılmıştır.

İlk değerlendirmede Alanbaşı, Çevreli, İshân ve Kılıçkaya alternatiflerinin 200 ha’dan büyük yerleşime uygun nitelikte alana sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak Alanbaşı ve Çevreli alternatiflerinin yerleşime uygun bulunan alanlarının bir kısmında taşkın riski olduğu tespit edilmiş, taşkın riskinin incelenmesi sonucunda Alanbaşı ve Çevreli’nin önemli bir kısmı taşkın alanında kaldığından bu alternatifler elenmiştir. Sonuçta; alternatif yeniden yerleşim yerleri olarak İshân ve Kılıçkaya belirlenmiştir.

Bir sonraki adımda, Kılıçkaya ve İshân alternatifleri niceliksel ve niteliksel veriler ile detaylı biçimde karşılaştırılmıştır. Değerlendirme ölçütleri şunlardır:

- Yerleşilebilir alanların taşıma kapasitesi,
- Ulaşılabilirlik (Artvin kent merkezine uzaklık),
- Ekonomik potansiyeli olan alanlara yakınlık (istihdam yara-

tıcı ekonomik potansiyeller: tarım alanları, orman alanları, turizm potansiyeli olan alanlar, balıkçılık yapıma potansiyeli olan baraj göletine yakınlık),

- Arazinin elde edilebilirliği (alternatif alanlardaki mülkiyet),
- Doğal kaynaklara yakınlık (yeraltı ve yerüstü su kaynaklarına yakınlık),
- Mikro klima özellikleri (rakım),
- Altyapı maliyetleri.

Değerlendirme sonucunda; her iki alternatifin de avantajlı ve dezavantajlı yönlerinin olduğu, anayol bağlantısı açısından İshân’ın, alan yeterliliği açısından Kılıçkaya’nın avantajlı olduğu vurgulanmıştır. Öncelik belirtilmeksizin İshân ve Kılıçkaya alternatif alanlar olarak yerleşilebilir bulunmuş ancak bu alternatifler arasında seçim ya da öncelik sıralaması yapılmamıştır (Sahara Mühendislik, 2001, s:279).

Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Planının genel sonuçlar kısmında Yusufeli Baraj projesinden kaynaklanan genel tespit ve sorunlar maddeler şeklinde sıralanmıştır (kadastroların yapılmamış olması, kamulaştırma işlemleri, baraj altında kalan enerji nakil ve telefon hatları, yollar vb.). Nihai olarak yeniden yerleşim yeri ile ilgili aşağıdaki öneri yapılmıştır:

Yeni ilçe yerinin seçimi yörede en çok beklenen, merak edilen ve üzerinde spekülasyon yapılan konudur. Bu nedenle yapılan anketler ve mekânsal araştırma sonuçlarına göre;

*Köylerde: 1. Kılıçkaya 2. Yansıtıcılar 3. İshân
İlçede: 1. Yansıtıcılar 2. Öğdem 3. Kılıçkaya
Muhtarlar anketine göre: 1. Yansıtıcılar 2. İshân 3. Sarıgöl-Cilat
Mekânsal araştırmaya göre: 1. Kılıçkaya 2. İshân
Teknik Alt Komisyon Raporuna göre de öncelik olmaksızın: Kılıçkaya, İshân ve Öğdem’dir.*

Bu konuda öncelikli olarak belirlenecek 2-3 yerin tüm halkın oyuna sunulması yeni ilçe yerinin belirlenmesi hem yöredeki gerilimi azaltacak hem de baraj yapım sürecine koştur planlama ve uygulama sürecini başlatarak, halkın beklentilerinin karşılanması sağlanmış olacaktır. (Sahara Mühendislik, 2001, s:286).

Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Planı’nda, gruplar birbirinden bağımsız çalıştığından gruplar arasında bilgi ve veri akışı olmamış, entegre bir çalışma yapılmamış ve çalışma sonuçlandırılmamıştır. Bu plan içerdiği bilgi altyapısı ve uyguladığı yöntem açısından yeniden yerleşim planından çok teknik yönü zayıf ve yönlendirilmiş bir alternatif belirleme ve değerlendirme ön-raporudur.

Teknik alt komisyonun ve Sahara Mühendislik firmasının yaptığı çalışmalar, yeniden yerleşim komitesine ve üst komiteye sunulmuştur. Üst komite ve teknik alt komite yer seçimi sürecini sonuçlandıramamış ve daha sonra komiteler

dağılmıştır (Encon, 2006).

2004-2006 Arasında Yapılan Çalışmalar

2004 yılında Yusufeli Baraj projesi hükümet programına alınmış ve yer seçimi süreci tekrar başlamıştır (Encon, 2006). Yeniden yerleşim komitesine DPT başkanlık etmiştir. Yeniden yerleşim komitesi, Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Planının revize edilmesine karar vermiştir. Bu revizyon DSİ'nin yönetiminde özel bir danışmanlık şirketine ihale edilmiştir. İhaleyi kazanan şirket çevre yönetimi ve mühendislik hizmetleri vermektedir (URL-5). Revizyon plan "Yusufeli barajı ve HES Yeniden Eylem Planı" adı ile raporlanmıştır. Bu eylem planının hazırlanmasına ihaleyi alan mühendislik şirketinden 29 teknik personel ve şirket dışından 12 kişi katkı koymuştur (Encon, 2006a). Hazırlayan ve katkı koyanların büyük bir kısmı çevre mühendisi olup ekipte yalnızca 1 şehir plancısı vardır.

Yusufeli Barajı ve HES Yeniden Yerleşim Eylem Planı

Eylem planı oldukça kapsamlı olup projenin etkileri, yasal çerçeve, sosyo-ekonomik yapı, hak sahipliği, bütçe vb. birçok konu ilişkilendirilmeden, ayrı bölümler halinde incelenmiştir (Encon, 2006, 2006a-i). Eylem Planının "6. Yeniden Yerleşim Alanları" (Encon, 2006) bölümünde ilçe merkezinin ve kırsal yerleşim alanlarının yeniden yerleşim yerlerinin belirlenmesi ve yer seçimi raporlanmıştır.

Yeniden Yerleşim Alanları (Encon, 2006) bölümünde sırasıyla; Yusufeli yeniden yerleşim yerinin belirlenmesine yönelik yapılan önceki çalışmalar özetlenmiş, 2005 yılında projeden etkilenen insanların ilçe merkezi yer tercihlerini öğrenmek amacıyla yapılan anket çalışmasının sonuçları aktarılmış, alternatif yeniden yerleşim yerleri karşılaştırmalı değerlendirilmiş ve Yusufeli yeni yerleşim yerinin seçimi yapılmıştır.

Eylem planı kapsamında, 2005 yılında Yusufeli baraj projesinden etkilenen haneler ile yeni ilçe merkezi yeri tercihlerini öğrenmek amacıyla Yusufeli ilçe merkezinde 951, köylerde 2080 anket yapılmıştır. Yusufeli ilçe Merkezindeki haneler %21.6, %18.6 ve %17.6 oranlarla en fazla Kılıçkaya, İşhan ve Sarıgöl'ü tercih etmiştir. 2001 ve 2005'de yapılan anketlerin sonuçları karşılaştırıldığında, 2001 yılında yapılan ankette en çok tercih edilen Yansıtıcılar'ın 2005'teki payının çok düştüğü, buna karşın Kılıçkaya'nın ise arttığı görülmektedir. Eylem planında bu azalmanın nedeni: "...büyük ihtimalle, PEİ'lere [Projeden Etkilenen İnsanlar] (2001'de) Yansıtıcılar'ın yeniden yerleşim için yeterli alana sahip olmadığına bildirilmiş olmasıdır" (Encon, 2006, s:9) şeklinde açıklanmıştır.

Çalışmanın bir sonraki aşamasında 2005 yılında yapılan anket çalışmasında en fazla tercih edilen 4 alternatif; Kılıçkaya, İşhan, Sarıgöl, Çevreli ile 2001 yılında yapılan hane reisi anketinde en çok tercih edilen Yansıtıcılar mevki potansiyel yerleşim yerleri

olarak seçilmiştir. Sakut Deresi Mevkisinin Yansıtıcılar alanına dahil edilmesiyle; yeniden yerleşim alanının 175 ha alana sahip olduğu ve bu alanın yeniden yerleşim yeri için yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu alan eylem planında ve sonrasındaki çalışmalarda "Yansıtıcılar ve Sakut Mevkii" olarak adlandırılmıştır. Potansiyel yerleşim yerlerine yönelik teknik inceleme yapılmıştır (Tablo 1). İnceleme kriterleri 2000 yılındaki değerlendirme kriterleri ile benzerdir.

Değerlendirme sonucunda:

- Kılıçkaya ve İşhan'ın sosyolojik uyumsuzluğa neden olacağı,
- Kılıçkaya ve İşhan'ın rakımının yüksek olmasından dolayı soğuk iklimi olacağı,
- Çevreli ve Yansıtıcılar'ın rakımı düşük olduğundan yumuşak iklimi olacağı,
- Sarıgöl'ün çok küçük alana (40 ha) sahip olduğu,
- Yansıtıcılar'ın mevcut Yusufeli'ne çok yakın ve merkezi konumda bulunduğu yorumları yapılmıştır.

Ancak kriterler arasına alınmasına karşın yorumlanmayan bazı unsurlar vardır. Objektif değerlendirme yapılabilmesi için her kritere eşit mesafede durulması gerekmesine karşın bu ilke karşılanmamıştır. Şöyle ki;

- Diğer dört alan ve yakın çevresinde tarım toprağı bulunmasına karşın Yansıtıcılar'da ekilebilir toprak yoktur. Tarım toprağı yerel ekonomi için önemli bir üretim faktörüdür.
- Diğer dört alan ve yakın çevresinde orman alanı bulunmasına karşın, Yansıtıcılar'ın yakınında sadece 1,6 ha orman alanı vardır. Endüstriyel ormancılık ve iyi peyzaj açısından orman alanları doğal kaynak değeri taşımaktadır.
- Çevreli'de Kale, İşhan'da kilise turizm potansiyeline sahip değerler olarak bulunuyor iken, Kılıçkaya, Sarıgöl ve Yansıtıcılar'da herhangi bir turizm potansiyeli bulunmamaktadır.
- Yansıtıcılar tamamen kamu mülkiyetindedir. Diğer yerlerde küçükü büyüklü özel mülkiyette araziler vardır. Bu durum Yansıtıcılar'ın kamu eline geçme maliyetini düşürmektedir.

Değerlendirme ve eleme sonucunda; Çevreli ve Yansıtıcılar en iyi iki alternatif olarak belirlenmiştir. Ancak 2002 yılında hazırlanan raporda Çevreli'nin yerleşime uygun bulunan alanlarının bir kısmı taşkın alanında kaldığından yerleşime uygun bulunmadığını ve Yansıtıcılar Mevkii'nin de yerleşime uygun alana sahip olmadığından elenen alternatifler olduğunu hatırlatmak gerekir.

Seçilen bu iki alternatife yönelik ayrıntılı araştırma ve seçim yapması için DSİ tarafından bir serbest şehir planlama danışmanı görevlendirilmiştir. Danışman, alternatif alanlar üzerinde araştırmalar yapmış, yeniden yerleşim alanlarının taslak mekânsal planlarını hazırlamış ve bu alternatiflerin avantajları

Tablo 1. Alternatif yeniden yerleşim yerleri değerlendirme matrisi

Amaçlar	Kriterler	Birim	Alternatifler				Yansıtıcılar
			Çevreli	İşhan	Kılıçkaya	Sarıgözü	
Alanın taşıma kapasitesi	Yeniden yerleşime elverişli alanın büyüklüğü	Ha	200	230	260	40	175
Ulaşım olanakları	Yeni yollara uzaklık	Km	1	3.6	11.2	4.4	1
	Artvin il merkezine uzaklık	Km	94	105.5	154.2	95.9	83
Ekonomik potansiyele sahip alanlar ve uzaklıkları	Tarım alanı	Ha	130.6	40.2	67.4	30	-
	Orman alanları	Ha	340.5	55.2	208.2	1040	1.6
	Turizm potansiyeli		Çevreli	İşhan	Turistik	Turistik	Turistik
	Rezervuara uzaklığı	Km	Kalesi	Kilisesi	potansiyel yok	potansiyel yok	potansiyel yok
			1	3.7	6.8	4.4	1
Arazi sahipliği	Mülkiyet Durumu		Çoğunlukla	Çoğunlukla	Çoğunlukla	Çoğunlukla	Kamu mülkiyeti
			kamu mülkiyeti+	kamu mülkiyeti+	kamu mülkiyeti+	kamu mülkiyeti+	
			özel mülkiyet	özel mülkiyet	özel mülkiyet	özel mülkiyet	
Doğal kaynaklar	Yeraltı suyu potansiyeli		Düşük	Düşük	Düşük	Düşük	Düşük
	Yüzey suyu potansiyeli		Yüksek	Yüksek	Düşük	Yüksek	Yüksek
Elverişli mikro klima koşulları	Deniz Seviyesinden yüksekliği	m	725-900	1000-1300	1300-1600	900-1000	720-900

Kaynak: Encon, 2006, s: 12

nı ve dezavantajlarını daha ayrıntılı şekilde karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda:

Yansıtıcılar'ın, mevcut Yusufeli ilçe merkezine çok yakın olması, 3 km'lik kıyı şeridinin olması, deniz seviyesinden çok yüksek olmaması, dağ eteklerinin yerleşim için kullanılabilecek olması, topoğrafyasının orta kısımlarda ırmağın etrafında bir amfi tiyatro şeklinde olması ve merkezi bir nokta oluşturması, kuzey-güney yönünde uzanan bitişik tepelerin gelişim için dengeli bir yayılma olanağı sağlaması, güneş ışığı alıyor olmasından dolayı %35 ve daha az eğimli alanların çoğu yerleşime uygun olduğu, eğimi yüksek alanların yeşil alanlar olarak kullanılabileceği sonucuna varılmış ve yeniden yerleşim için uygun bulunmuştur (Encon, 2006, s:13).

Çevreli'nin, yerleşim alanı orman ve tarım arazisiyle iki kısma ayrıldığından entegre bir yerleşim modeli sağlamada yetersiz olacağı, yerleşim dağınık olacağından özellikle yaya ulaşımının zor alacağı ve alanın tarımsal özelliği kırsal yeniden yerleşime daha uygun olduğundan yeni yerleşim için kabul görmemiştir (Encon, 2006, s:14).

Gerek ilk değerlendirmede seçilen 5 alternatifin gerekse eleme sonucunda seçilen 2 alternatifin karşılaştırma sonuçlarının - yöntem bilim terimleriyle söylenecek olursa - yanlı olduğu (biased), sübjektif değerlendirmelerin teknik kriterleri gölgelediği, kısmen sosyolojik bir perspektifle sınırlı kaldığı görülmektedir. "Planlamada risk" yazını dünya genelinde örnekleri inceleyerek, yeterince araştırılmamış ve analiz edilmemiş bazı projelerin kentlerde on yıllarca tamir edilemeyecek düzeyde tahribata ve ekonomik darboğaza neden olduğunu somut biçimde ortaya koymuştur (Hall, 1981; Flyvbjerg, vd. 2003).

Benzer bir süreçten geçmekte olan Yeni Yusufeli yerleşimi için yapılan alternatif değerlendirme işlemlerinin bilimsel yöntem, teknik kriter ve yansız yaklaşım ile hazırlandığını söylemek mümkün değildir. Bütün bu açıklamalar bağlamında yer seçim sürecinin eksik ve hatalı bir yöntem ile yürütüldüğü söylenebilir.

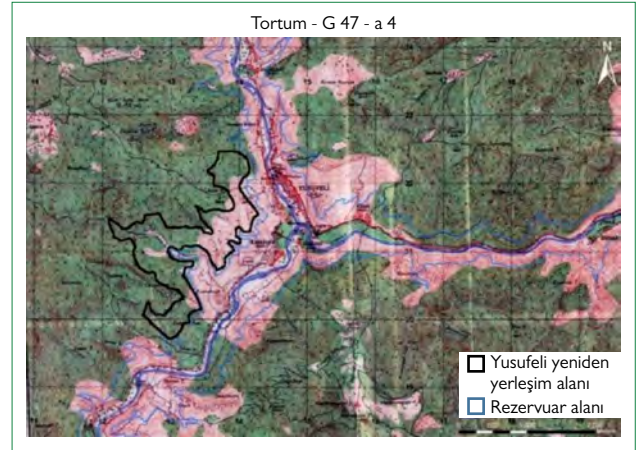
Diğer taraftan 2006 yılında hazırlanan Yusufeli Barajı ve HES Yeniden Yerleşim Eylem Planındaki aşağıdaki ifade yer seçimi ve karar sürecini açıklamaktadır:

...ilçe merkezinin konumunun öneminden dolayı yer seçimi uzamış ve bu süre zarfında hassas ve tartışılan bir konu haline gelmiş ve sonunda kararın Başbakan tarafından alınması uygun görülmüştür. Başbakan araştırmalara ilişkin bilgilendirildikten sonra yer seçimi sürecine bizzat katılmış ve bölgeyi de ziyaret etmiştir. PEİ'leri [Proje-den Etkilenen İnsanlar] yeniden yerleşim yerinin seçimine katılmaları konusunda teşvik etmiş ve yer seçimi için bir komite oluşturmuştur.

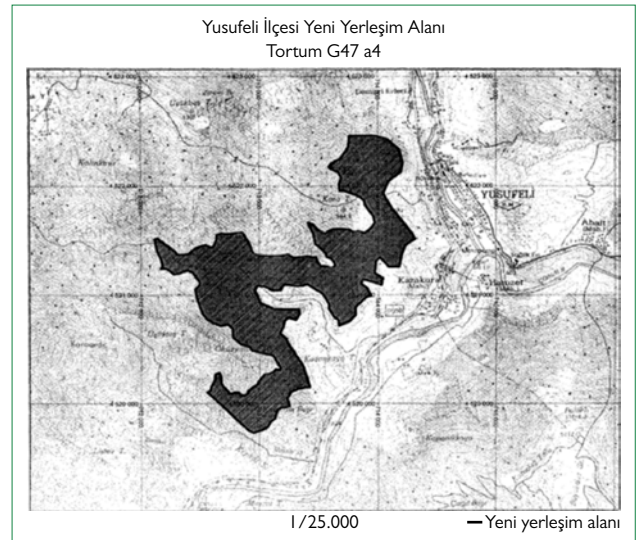
DSİ tarafından yapılan araştırmalara dayanarak, kentsel yeniden yerleşim yer seçimine dair karar, Temmuz 2005'te sonuçlandırılmış ve "Yansıtıcılar ve Sakut Köyü"... adlandırılan alan, Başbakan, Enerji bakanı, İçişleri bakanı, DSİ Genel Müdürlüğü ve İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından, yeni Yusufeli ilçe merkezi olarak seçilmiştir. (Encon, 2006, s:4).

25 Nisan 2006 tarih ve 2006/10290 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Yusufeli ilçe merkezinin yeni yerleşim yerinin Yansıtıcılar ve Sakut Mevkii olmasına karar verilmiş ve bu kararın ekli krokisinde sınırları gösterilen alanın (Şekil 4) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca (Mülga: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) acele kamulaştırılmasına karar verilmiştir (Resmi Gazete, 2006).

2008 yılında yasalanan 5753 sayılı "Artvin İli Yusufeli İlçesinin Merkezinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile Yusufeli ilçe merkezinin Yansıtıcılar ve Sakut Mevkii'ne nakline karar verilmiştir (Şekil 5) (Resmi Gazete, 2008).

Şekil 4. 2006/10290 sayılı Bakanlar Kurulu kararında yer alan krokide sınırları gösterilen alan (siyah sınır çizgisi). Kaynak: Resmi Gazete, 2006.

Şekil 5. 5753 sayılı Kanun ile ilçe merkezinin nakline karar verilen Yansıtıcılar ve Sakut Mevkii. Kaynak: Resmi Gazete, 2008.

Seçilen Alanın Fiziksel Özellikleri

Seçilen alan mevcut Yusufeli İlçe merkezinin güneybatısında ve 800 m mesafede, Çoruh Nehri'nin batı yakasında, Artvin-Bayburt karayolunun yaklaşık 600 m kuzeyinde ve 354 ha büyüklüğündedir (Şekil 6). Alanın tamamına yakını kamu mülkiyetinde olup hazine adına kayıtlıdır. Yeni yerleşim alanında herhangi bir yapı ve yapılaşma bulunmamaktadır (Yüksel Proje, 2009).

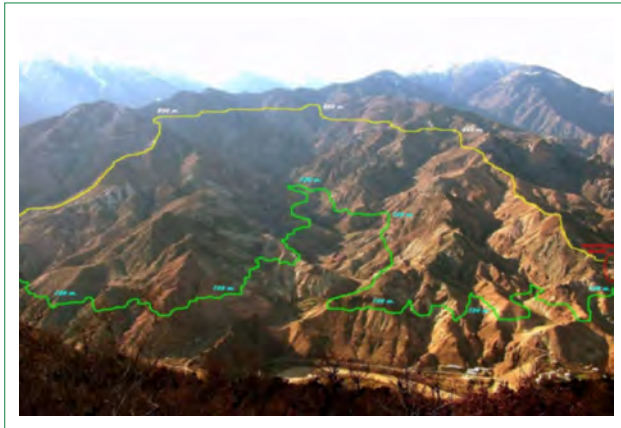
Topoğrafya

Yusufeli yeni yerleşim alanı dağlık ve çok engebeli bir araziye sahiptir (Şekil 7-9). Arazideki sırtlar oldukça keskin, yamaçlar ise çok dik olup, topoğrafik eğimler kuzeybatı-güneydoğu yönündedir.

Seçilen alanın yalnızca %1.29'u (4,5 ha) %0-10 eğim aralığında buna karşın arazinin %70'i (248,2 ha) %50'den fazla eğime sahiptir (Tablo 2). Yerleşime uygun sayılan %0-30 eğimdeki arazi miktarı sadece %7,9 olup 26,9 ha'dır. Yerleşime uygun %0-30 eğimdeki arazi çok parçalı, dağınık ve bir kısmı jeolojik açıdan yerleşime uygun değildir (Yüksel Proje, 2009).

Şekil 6. Yeniden yerleşim alanı ve Yusufeli Baraj göleti. Kaynak: Encon, 2006e, s:1/1.

Şekil 7. Yeni Yusufeli yerleşim yerine ait arazi.

Tablo 2. Eğimlerin oransal dağılımı

Eğim aralığı (%)	Alan (ha)	Alan (%)
0-10	4,5	1,29
10-20	7,1	2,01
20-30	15,1	4,29
30-40	28,1	7,94
40-50	51,1	14,42
>50	248,2	70,05

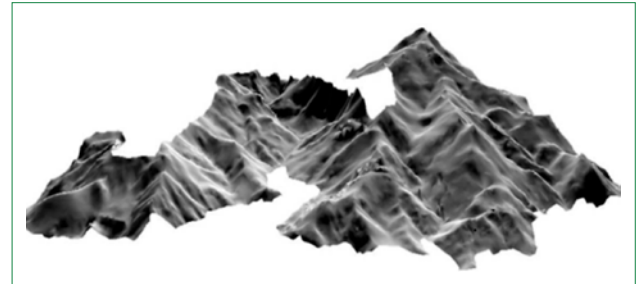
Kaynak: Yüksel Proje, 2009, s: 17.

Jeolojik Yapı

TOKİ tarafından "Artvin İli, Yusufeli İlçesi Yeni Yerleşim Alanı Uygulama İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporu" (Yüksel Proje, 2009) hazırlanmıştır. Bu rapora göre dik ve enge-

Şekil 8. Eğim durumu. Kaynak: Yüksel Proje ve Belda, 2014, s:14.

Şekil 9. Üç boyutlu yükselti gösterimi. Kaynak: Yüksel Proje ve Belda, 2014, s:13.

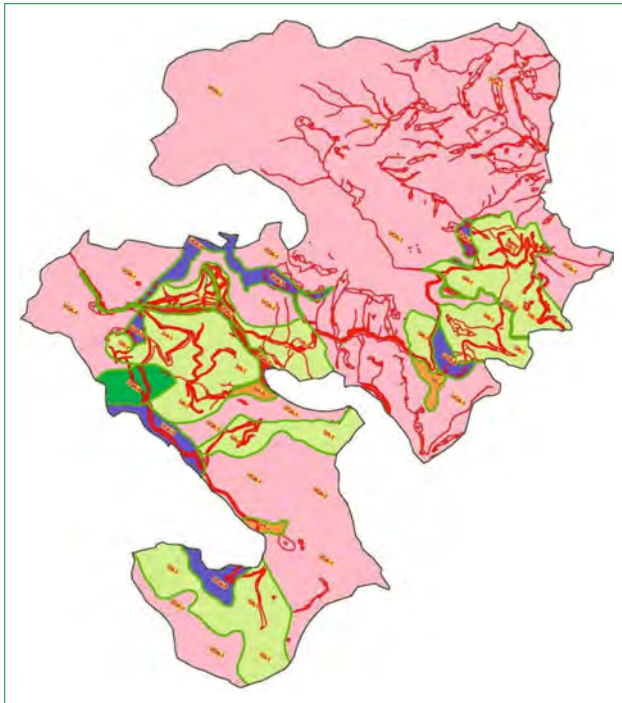
beli bir topoğrafyaya sahip arazi çok sayıda fay, kıvrım ve bunlara bağlı oluşmuş birçok dere, kuru dere ve dereciklerle parçalanmıştır. Seçilen alanın tamamında “kaya düşmesi”, ve “heyelan” risklerinden en az bir tanesi var olup, alan bütününde jeolojik-jeoteknik açıdan yerleşime uygun bölge yoktur (Şekil 10).

Yeni yerleşim alanının 46 ha’ı “Önlem alınabilecek nitelikte kaya düşmesi sorunlu alanlar [Önlemlenilen alan (ÖA-2.2)]”, 24 ha’ı “Önlem alınabilecek nitelikte heyelan ve kaya düşmesi (kompleks hareketler) sorunlu alanlar [Önlemlenilen alanlar (ÖA-2.3)]” kapsamında değerlendirilmiştir. 70 ha büyüklüğündeki önlemlenilen yerleşime uygun alanlar birbirinden kopuk 3 bölgede toplanmaktadır. Önlemlenilen alanlarda yapılaşmaya izin vermeden önce önlemlenilen alanın çevresindeki 29 ha’da gerekli önlemlerin (sel/taşkın, dere ıslahı, kaya düşmesi ve heyelan stabilitesi önlemleri) alınması şartı koşulmuştur.

Yeni yerleşim alanı içinde üç adet güncel heyelan tespit edilmiştir. Eğimin yüksek olması ve yüzey sularının yamaç molozu-kaya kontağına girmesi nedeniyle heyelanın güncelliğini koruduğu ifade edilmektedir.

Yeni yerleşim alanınının 284 ha’ı jeolojik açıdan yerleşime uygun bulunmamıştır. Uygun bulunmayan alanda; 4 ha’da heyelan riski (UOA-2.1), 29 ha’da kaya düşmesi riski (UOA-2.2), 251 ha’da heyelan ve kaya düşmesi riski (kompleks hareket) (UOA-2.3) vardır.

Jeolojik açıdan önlemlenilen yerleşime uygun bulunan alanların çok büyük bir kısmının eğimi %50’den fazladır.

Şekil 10. Yeni Yusufeli Yerleşimine Ait Jeolojik Yapı ve Zemin Özellikleri. Kaynak: Yüksel proje ve Belda, 2014, s:7.

Hidroloji

Seçilen alanın ortasından yağış potansiyeline bağlı olarak mevsimsel su taşıyan Sakut Deresi akmaktadır. Çanak şeklindeki Sakut Deresi havzası oldukça dik birçok çataktan ve kuru dere bağlantısından oluşmaktadır. Alanda Sakut Deresi haricinde başka kuru dereler de vardır. Alandaki dere yataklarının hepsi Çoruh Nehri’ne ve Barhal Çayı’na doğru akmakta olup bölgenin yüzey suyu drenajını sağlamaktadır (Yüksel Proje, 2009). Uygulama İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporu’nda (Yüksel Proje, 2009) seçilen alanın dik yamaçlarında bulunan ve imara açılması planlanan alanlara doğru akarları bulunan dere ve/veya dereciklerin taşıdıkları yüzey sularının yamaç sellenmelerine neden olabileceği uyarısı bulunmaktadır. Bu yüzden proje alanı içerisinde geçmekte olan bütün dere yatakları için DSİ’den görüş sorulması ve imar planı çalışmalarında bu görüş ve önerilere uyulması ve yamaç sellenmelerine karşı gerekli drenaj önlemlerinin alınması önerilmektedir.

Bitki Örtüsü

Arazi kaya formasyonlarından oluştuğundan alanın büyük bir kısmında çıplak kayalıklar yaygındır. Seçilen alan aşırı eğimli olduğundan planlama sahası içinde ve çevresinde ekonomik olarak işletilebilir tarım toprağı yoktur (Yüksel Proje ve Belda, 2014, s:8).

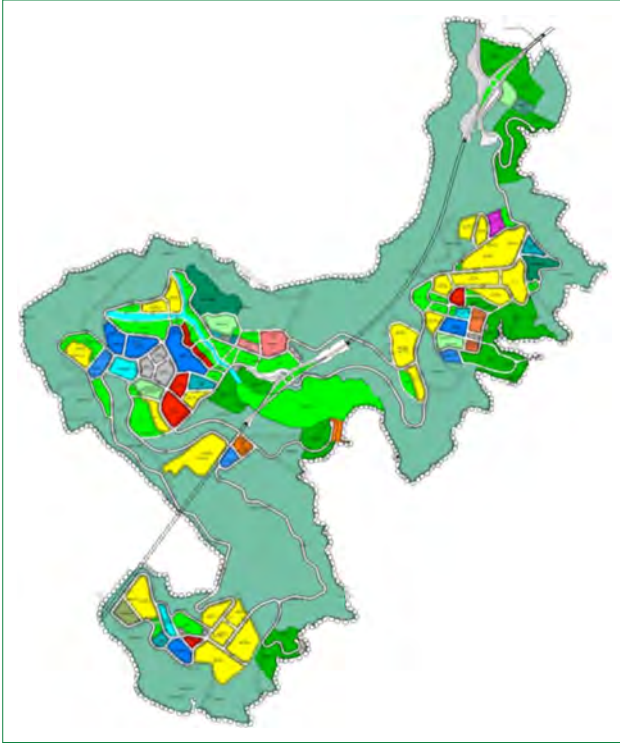
Nazım ve Uygulama İmar Planları

2014 yılında TOKİ tarafından yeni yerleşim alanının 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planları birlikte hazırlanmıştır (Yüksel Proje ve Belda, 2014) ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmıştır (Şekil 11). İmar planları raporları “Yusufeli yeni yerleşme alanı 1/5000 nazım imar planı ve 1/1000 uygulama imar planı açıklama raporu” adlı tek bir rapor şeklinde yazılmıştır. Planlama alanının projeksiyon nüfusu 6,553 kişidir.

Seçilen alanın yukarıda aktarılan fiziksel özellikleri, imar planı yapımını zorlaştırmış, işlevlerin yer seçimi planlama ilkeleri açısından tolere edilebilir sınırları aşındırmış, uygun olmayan plan kararlarının verilmesine neden olmuş ve mevcut Yusufeli yerleşiminden çok farklı karakterde bir kentsel alan kurgusu ortaya çıkarmıştır. Plan açıklama raporunda; eğim, taşkın alanları, zemin durumu gibi kısıtlayıcı faktörler dikkate alındığında, yerleşilebilir alanların planlama alanının yaklaşık % 15’ini oluşturmasının plan yapımını zorlaştırdığı ve belirsizliklere neden olduğu belirtilmiştir. Plan müellifi, imar planlarını hazırlarken alandaki doğal topoğrafyaya müdahale edilmeyeceğini varsaymıştır.

Onaylanan nazım ve uygulama imar planları incelendiğinde;

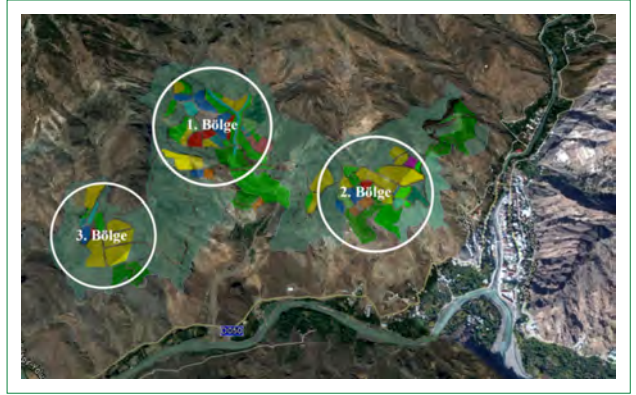

Şekil 11. Yeni Yusufeli yerleşimine ait uygulama imar planı. Kaynak: Yüksel Proje ve Belda, 2014.

Çok büyük bir kısmı jeolojik açıdan yerleşime uygun olmadığından ve aşırı eğimli olduğundan, planlama alanın 132 ha'ı (%57) ağaçlandırılacak alan planlanmıştır. Kaya formasyonlarından oluştuğu, kültür toprağının olmadığı ve aşırı eğim düzeyi dikkate alındığında bu alanların ağaçlandırılması teknik ve ekonomik açıdan oldukça zordur.

Uygulama İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporundaki tespitlere göre 70 ha önlemlerle yerleşime uygun alandır (Yüksel Proje, 2009). Park ve rekreasyon alanlarının bir kısmı jeolojik açıdan yerleşime uygun olmayan alanlarda planlanmış, toplam 99,26 ha kentsel alan planlanmıştır. Yapılaşmanın öngörüldüğü kentsel kullanımlar jeolojik açıdan önlemlerle yerleşime uygun alanlarda planlanmıştır.

Mevcut Yusufeli tek merkezli, doğrusal formda, ticaret, konut, idari tesisler, sosyal ve kültürel donatılar ve bağ ve bahçelerin iç içe olduğu bir yerleşmedir. Kent merkezinde eğim yok denecek kadar az olduğundan ve kentsel kullanımlar bir bölgede yoğunlaştığından yaya erişimi oldukça kolaydır. Buna karşın yeni Yusufeli üç ayrı bölge biçiminde, birbirinden kopuk ve parçalı planlanmış, kentsel alanlar birbirleri ile sadece ulaşım bağlantıları ile entegre edilmiştir (Şekil 12). Kentsel alanın üç parça şeklinde planlanmasını tercihler değil engebeli topografya ve jeolojik-jeoteknik etüt raporundaki yerleşilebilirlik haritası biçimlendirmiştir. Bu bölgelerden biri merkezi iş alanı, diğer iki bölge ise konut alanı planlanmıştır. Merkezi

Şekil 12. Uydu görüntüsü ile uygulama imar planının çıkarılması ve bölgeler.

iş alanını içine alan 1. bölge 40 ha büyüklüğünde, 2. bölge 1. bölgenin kuş uçuşu 400 m kuzey doğusunda 30 ha büyüklüğünde, 3. bölge, 1. bölgenin kuş uçuşu 500 m güneyinde 15 ha planlanmıştır. 2004-2006 yılları arasında hazırlanan eylem planında, Çevreli ile Yansıtıcılar mevki karşılaştırılırken Çevreli'de yerleşime uygun alanlar birbirinden kopuk olduğundan bahisle entegre yerleşme modeli sunmadığından elendiğini not etmek gerekir. Çevreli ile karşılaştırıldığında Yansıtıcılar'ın daha bütünlüklü yapı gösterdiğini, eleme kriteri olarak aralarında fark oluşturacak bir düzey bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Kentsel alanların parçalı planlanması kıt olan kentsel yerleşime uygun alanların verimli kullanılmasını ve mekan organizasyonunu olumsuz yönde etkilemiştir. Şöyle ki, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde yerleşimin projeksiyon nüfusuna göre kişi başına bırakılması gereken asgari kentsel sosyal ve teknik altyapı alanları ve bu alanlara yaya erişim mesafeleri belirlenmiştir. İmar planında kentsel bölgeler arasındaki erişim mesafeleri anılan yönetmelikteki asgari standartların üzerinde olduğundan her bölgenin sosyal ve teknik donatı alanları o bölge içinde planlanmak zorunda kalmıştır (Tablo 3). Bu durum imar planı bütününde kentsel sosyal ve teknik altyapı alan büyüklüklerinin asgari standartların çok üzerinde planlanmasına neden olmuştur. Örneğin kentsel sosyal altyapı alanlarından ibadet yeri yönetmelikteki standardın 5 katı, sosyal ve kültürel tesisler alanı 3 katı, açık yeşil alan 2 katı, eğitim tesisleri 2 katı büyüklükte planlanmıştır.

Plan sınırları içinde yalnızca Sakut Deresinin merkezi iş alanı bölgesi sınırları içinde kalan kısmı plana işlenmiş ve çevresinde rekreasyon alanı planlanmıştır. Plan sınırları içindeki diğer dereler plana işlenmemiş ve üzerinde yapılaşma öngörülmüştür. Oysa Uygulama İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporu'nda (Yüksel Proje, 2009) bu derelerde yamaç sellenmelerine karşı gerekli önlemlerin alınması önerilmiştir.

Eğim açısından yerleşmeye uygun aralık %0-30'dır. Ancak kentsel alanların büyük bir kısmı %50'den fazla eğime sahip alanlar-

Tablo 3. Kentsel sosyal ve teknik donatı alanları büyüklükleri

Altyapı alanları	m ² /kişi	Yönetmeliğe göre planlanması gereken asgari alan büyüklüğü (m ²)	Planlanan alan büyüklüğü (m ²)
Eğitim tesisleri alanı	5.25	34403	49648
Sosyal Açık ve Yeşil Alanlar	10	65530	135899
Sağlık tesisleri alanı	1.5	9830	14404
Sosyal ve Kültürel Tesisler Alanı	0.5	3277	10647
İbadet yeri	0.5	3277	15167
Teknik Altyapı (Yol ve otopark hariç)	0.5	3277	3706

Kaynak: Yüksel Proje ve Belda, 2014.

da planlanmıştır. Bu durum yapılaşma öngörülen imar adalarında alt kot ile üst kot arasında büyük kot farkı çıkmasına neden olmuştur. Bu sorun yapılaşmanın öngörüldüğü bütün kentsel kullanım alanlarında vardır. Şekil 13'de her bir bölgeden farklı arazi kullanım türlerinden örnekler seçilerek incelenmiştir.

Örnekte gösterilen konut yapı adalarında alt kot ile üst kot arasında 26 ila 31 m arasında değişen kot farkı vardır ve ortalama eğim %46-50 arasındadır. Bu kot farkı yaklaşık 8-10 katlı bir yapıya tekabül etmektedir. Uygulama imar planında bütün konut yapı adaları E=1.20 ve Hmax=15.50 planlanmıştır. Bu bağlamda her bir konut yapı adasının arkasında ve önünde en az yapının yüksekliği kadar istinat duvarları yapılmak zorunda kalacaktır.

Örnekte gösterilen ticaret alanlarında kot farkı 16 ile 21 m arasında ve eğim %35-51 arasında değişmektedir. Uygulama imar planlarında ticaret alanları E=2.00 ve Hmax=7.50 m planlanmıştır. Bu bağlamda ticaret alanlarında en az yapı yüksekliği kadar istinat duvarları yapılmak zorunda kalacaktır.

Eğitim tesis alanı içindeki okul bahçesi ve oyun alanlarının kullanılabilirliği açısından düz ve düze yakın eğimde olması gerekmektedir. Seçilen okul alanlarında 34-73 m kot farkı var olup okul alanının düz olması gerektiği dikkate alındığında kot farkı kadar istinat duvarı yapılmak zorunda kalacaktır.

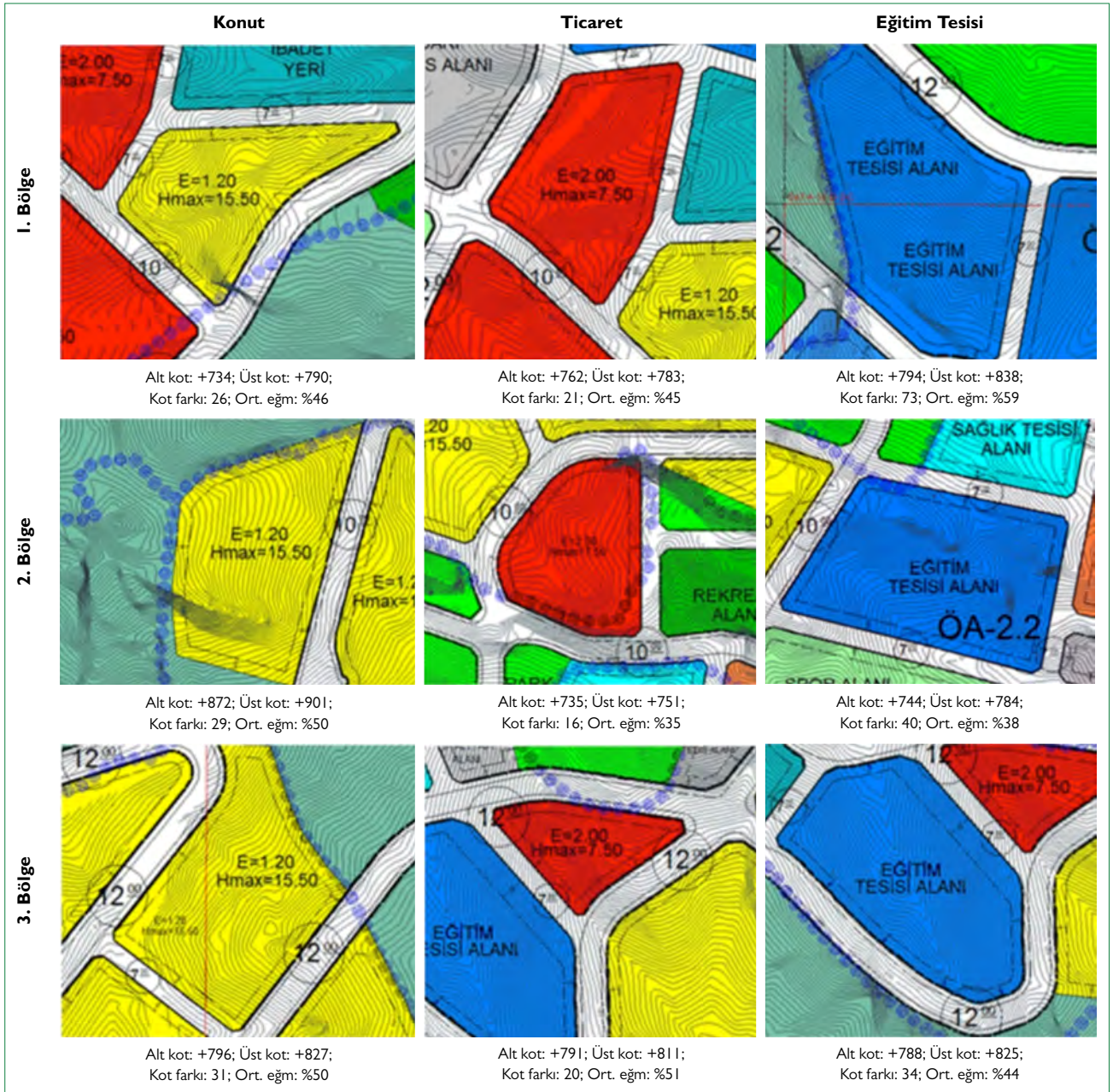
Büyük alan kullanımı gerektiren birçok kentsel kullanımın yer seçiminde hata vardır. Seçilen alanlar çok eğimli ve taşıt erişimi oldukça zordur. Terminal, akaryakıt tesis alanı ve küçük sanayi sitesi bu tür sorun taşıyan alanlara yerleştirilmiştir (Şekil 14). Terminal alanının alt kodu ile üst kodu arasında 43 m kot farkı var olup alanın eğimi %41'tür; akaryakıt istasyonunun alt kodu ile üst kodu arasında 18 m kot farkı olup alanın eğimi %53; küçük sanayi sitesinin alt kodu ile üst kodu arasında 28 m kot farkı olup alanın eğimi %55'tir. Diğer taraftan bu fonksiyonlara devlet karayolu (Artvin-Bayburt karayolunu) üzerinden erişileceğinden, ana yol bağlantısı kuş uçuşu yakın mesafede olmasına karşın eğimden kaynaklı dolambaçlı yol ağı

dikkate alındığında, erişim süresi artmakta, taşıt yollarının yatay ve düşey kurpları büyük vasıtaların (Otobüs, kamyon ve tir vb.) seyrini riskli hale getirmektedir.

%50'den fazla eğime sahip alanlarda teknik standartlara uygun güvenli taşıt ve yaya dolaşımı sistemi oluşturulması ve yolların genişliğinin yeterli düzeyde belirlenmesi son derece güçtür. Yüksek eğimden dolayı yolların inşası sırasında çok fazla yarma ve dolgudan kaçınmak için en kesitlerin dar tutulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Böylece, ana taşıt yolları 12 m, diğer taşıt yolları 10 m ve yaya yolları ise 7 m en kesitinde planlanmıştır. Ulaşım planlamasında taşıt yollarının en fazla %12 eğimli (sert iklime sahip yerlerde en fazla %8) planlanması önerilmesine karşın planlanan taşıt yollarının eğimi birçok yerde %25'in üzerine çıkmaktadır. %30'dan fazla eğimli yollar yalnızca merdivenli sokaklar için uygundur. İmar planındaki eğime oturan ana akslar dışındaki bütün yolların merdivenli yol olması gerekecektir.

Yusufeli kent merkezinde kentin omurgasını oluşturan ve ticaretin yoğunlaştığı İnönü Caddesi'nde az katlı, müstakil parsellerde bitişik veya ayrıık nizam yapılaşmış, alt kat ticaret üst katlarda ofis ve konutların yer aldığı yapılar bulunmaktadır. Konut yapı adalarında da ticaret gibi müstakil parsellerde ayrıık veya bitişik nizam yapılar inşa edilmiştir. Yeni Yusufeli'ne ait imar planlarında ise ticaret alanlarının büyük bir kısmı Emsal=2.00 ve Hmax=7.50 plan kararı ile alışveriş merkezi (AVM) formunda, konut alanlarının tamamında ise Emsal=1.20 ve Hmax=15.50 kararı ile site tarzı yapılaşma planlandığından yeni Yusufeli'nde müstakil parsel ve yapı öngörülmemiştir. Bu açıklamalar bağlamında yeni Yusufeli'nde mevcut Yusufeli'nden tamamen farklı mülkiyet yapısı ve yapılaşma düzeni öngörülmüştür. AVM ve konut sitesi biçimini hedefleyen nizam müstakil yapılaşmaya göre daha büyük yatırım sermayesi gerektirmekte, küçük mülk sahibinin ekonomik gücünü aşabilmekte, bireysel/müstakil arsaya sahip olabilmeyi güçleştirmektedir. Bu bağlamda Yeni Yusufeli'nde TOKİ veya müteahhitler eliyle arsa payı esasından mülkiyet oluşturan yapılaşma ile mevcut Yusufeli'ndeki mülkiyet ve yapı dokusu arasında önemli fark vardır.

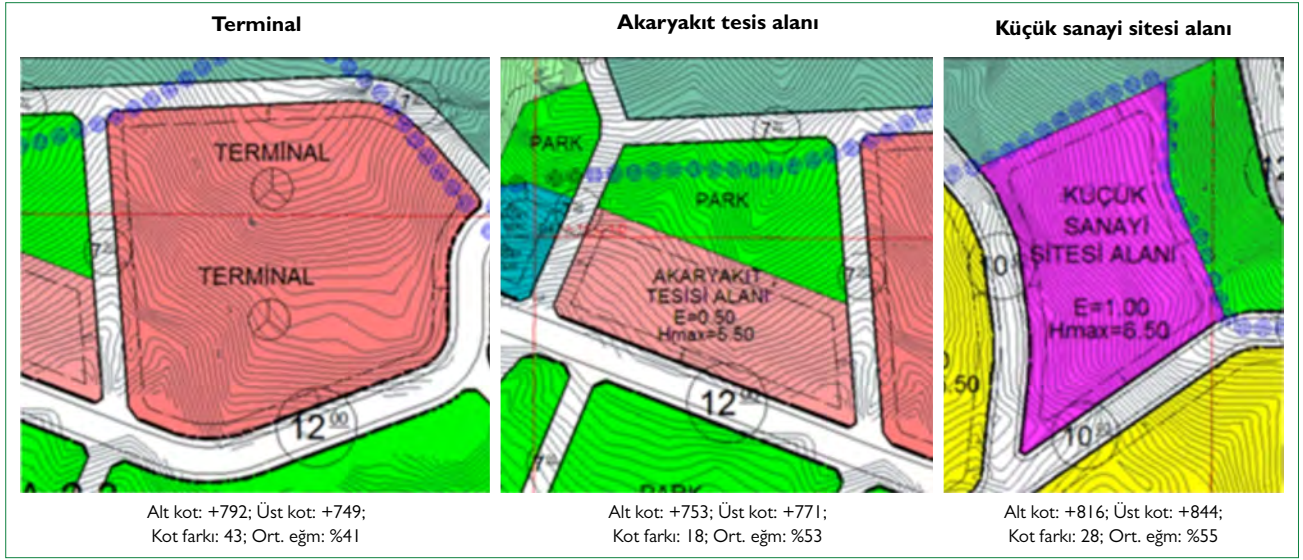

Şekil 13. Kentsel fonksiyonların doğal topografyada oturdukları kotlar ve arazinin eğim oranı. Kaynak: Yüksel Proje ve Belda, 2014.

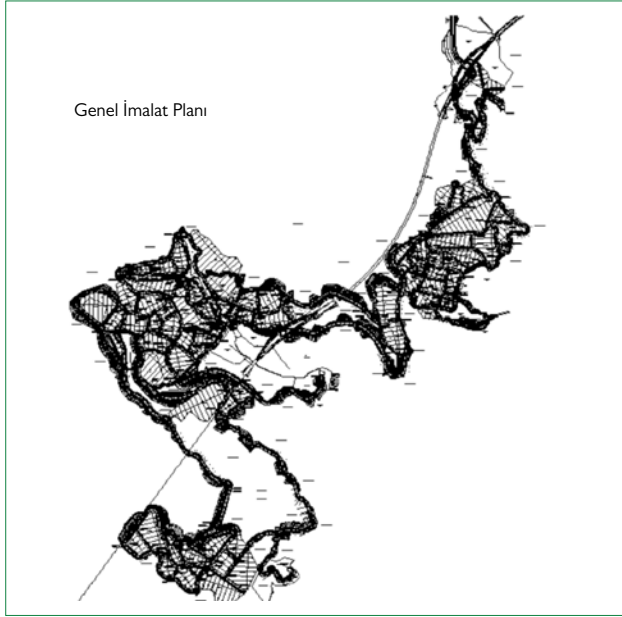
Altyapı Projesi ve İnşası

2015 yılında, onaylı imar planına göre hazırlanan Genel Alt Yapı Projesi (dökümanlarda "Genel İmalat Planı" olarak adlandırılmıştır) (Şekil 15) TOKİ Başkanlığınca onaylanmış ve DSİ tarafından 77,224,409 TL bedel ile altyapı çalışmaları işi ihale edilmiştir (URL-6). Genel imalat planı; trafik yolu, yaya yolu, kanalizasyon hattı, yağmur suyu hattı, içme suyu hattı, içme suyu deposu, kutu menfez, elektrik ve Telekom alt yapı işleri ile yol ve adaların tesviyesi için 7 milyon m³ kazı ve 1,2 milyon m³ dolgu ve 1.5 milyon m³ dolgu barajı ve baraj arkası dolgusunu kapsamaktadır.

Arazi tesviyesi yapılırken yürürlükteki imar planında ve genel imalat planında olmayan, plan-proje dışı büyük boyutlu imalatlar yapılmış veya yapılmasına karar verilmiştir (Şekil 16). Bunlardan birincisi, 2. Bölgenin batısında 33 ha kentsel gelişme alanı (sarı renkli alanlar) ve 13.6 ha gelişme dolgu alanı (mor renkli alan) olmak üzere toplam 46,6 ha gelişme alanıdır. İmar planlarından ve genel imalat plandan bağımsız olarak projelendirilmiş ve imatlara başlanmıştır. Bu gelişme alanının Uygulama İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporunda "Uygun Olmayan Alan (UOA-2.3-Heyelan ve kaya düşmesi (kompleks hareket) riski bölgeler)" olduğunu ve ala-

Şekil 14. Büyük alan kullanımı gerektiren bazı kentsel fonksiyonların doğal topografyada oturdukları kotlar ve arazinin eğim oranı. Kaynak: Yüksel Proje ve Belda, 2014.

Şekil 15. Genel İmalat Planı. Kaynak: Yusufeli Belediyesi, 2016.

nının büyük bir kısmının yürürlükteki imar planlarının plan onama sınırları dışında olduğunu not etmek gerekir. İkincisi, imar planında Uygulama İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporunda yerleşime uygun olmadığı tespit edildiğinden imar planında ağaçlandırılacak alan planlı alanlarda oluşturulan 10 adet yeni yapı adasıdır (kırmızı renkli alanlar). Toplam büyüklüğü 12,4 ha olan bu yeni yapı adalarında konut yoğunluklu yapılaşma öngörülmektedir. Üçüncüsü, aşırı eğimli araziye tasfiye ederken çıkan hafriyatın, kuru derelere doldurularak dolgu alanları (park ve tarım alanı) oluşturulmasıdır (mor renkli alanlar). İmar planına esas jeolojik-jeoteknik etüt raporunda ise bu alanlar yerleşime uygun bulunmadığından, imar planında

Şekil 16. Genel imalat planına sonradan eklenen imalatlar. Kaynak: Yusufeli İlçesi Yeniden Yerleşim Yeri Altyapı Çalışmaları işini yapan firma, 2016.

ağaçlandırılacak alan planlanmıştır. Arazideki tesviye ve mühendislik çalışmalarının imar planından bağımsız yürütüldüğü, imar planında kapsamlı revizyon gerektireceği, imar planının yönlendirici işlevini kaybettiği görülmektedir.

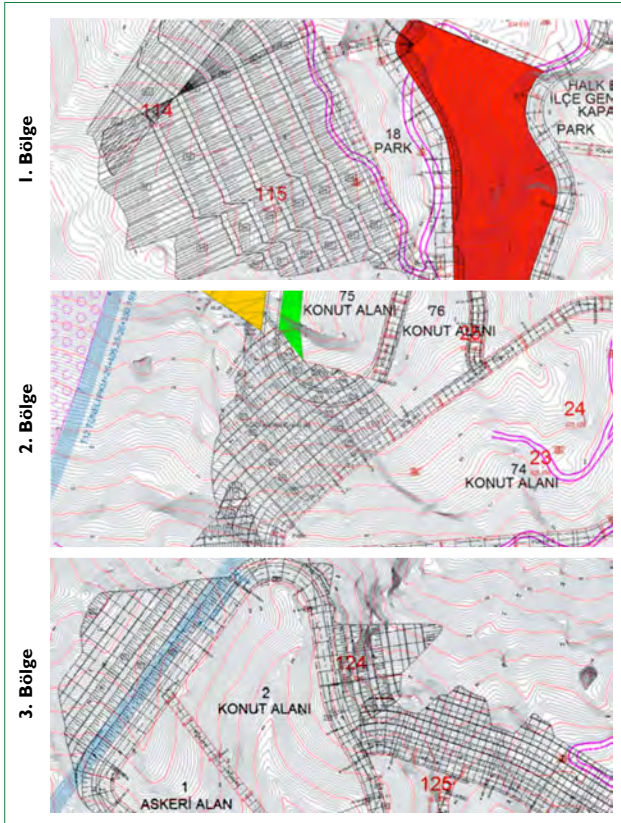
İmar planı altlığı ile fiilen yürütülen arazi çalışmaları arasında ciddi farklar vardır. İmar planında doğal arazi verili kabul edilmiş, tesviye müdahalelerine ilişkin plan kararı getirilmemiştir.

Plan müellifi ham araziye bağlı kalmak, arazide kazı - dolgu müdahalesi önermemek, eğimi çok zorlayan plan kararları üretmek durumunda kalmıştır. Fiili tesviye çalışmaları ise imar planının altlığını oluşturan araziye yeniden ve bambaşka bir biçimde düzenlemektedir. Bu uçurum, imar planının sadece prosedürel bir gereği yerine getirmekten ibaret görüldüğü kuşkusuz doğurmaktadır.

Genel imalat planı ile fiilen yürütülen imalat çalışmaları arasında da önemli farklar vardır. Genel imalat planında bazı yolların bir tarafında 1-2 katlı palyeler (kademeler) planlanmış fakat bu palyelerin genişliği ve yüksekliği belirtilmemiştir. Genel altyapı projesinin uygulamasını yapan firma; dağ yamacı ile kentsel alan arasında yüksek yarma yapıldığından şev stabilitesini sağlamak amacıyla genel imalat planında olmayan çok sayıda ve çok katlı palyeler (kademe) planlanmış ve inşa etmiştir. Şekil 17'de her bir bölgeden örnek palyeler seçilerek incelenmiştir. 1. ve 3. Bölgelerde 5 katlı ve 2. Bölgede 8 katlı palyeler planlanmıştır. Genel imalat planında palye genişliğinin 5 m ve yüksekliği 10.5 m olduğu dikkate alındığında seçilen örneklerdeki toplam palyelerin yüksekliği 1. ve 3. Bölgede 52.5 m ve 2. Bölgede 84 m'dir.

4 Mayıs 2017 tarihinde TOKİ tarafından 3. Bölgede 334 konut, lise (24 derslikli), aile sağlığı merkezi, ilçe jandarma komutanlığı hizmet binası, 6 dükkan ve altyapı ve çevre düzenleme işi

Şekil 17. Her bir bölgedeki palyelerden örnekler. Kaynak: Yusufeli İlçesi Yeniden Yerleşim Yeri Altyapı Çalışmaları işini yapan firma, 2016.

ihale edilmiş (URL-1) ve inşaatlara başlanmıştır. Arazide tesviye çalışmaları da devam etmektedir (Şekil 18). Arazi çalışmalarını yönlendiren mühendislik projeleri ile imar planı arasında ciddi uyumsuzluklar vardır. Sonuçta, imar planının yönlendirilmesi beklenen arazi çalışmaları ve uygulama süreci plandan bağımsızlaşmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Yusufeli Barajı'nın göleti altında kaldığından taşınmasına karar verilen Yusufeli ilçe merkezinin yer seçimi süreci, imar planları, altyapı projeleri ve arazide yürütülen uygulamalar incelenmiş; uyumsuzluklar, hatalar ve planlama disiplini aşındıran bir dizi olumsuzluk tespit edilmiştir. Bu tür büyük ölçekli projelerde "hatalı tahminler" bir düzeye kadar kabul edilebilir. Buna karşın, riskin hesaplara dahil edilmesi ve teknik bilgiye dayanan planlama çalışmaları ile hata düzeyi düşürülebilir, düşürülmelidir. Yusufeli deneyimi riskin hesaplara dahil edilmediği bir dizi planlama hatasına maruz kalmıştır.

Zorunlu göç ve yeniden yerleştirme insanlarda uzun süre olumsuz etkileri olan travmatik olgulardır. Planlama çalışmalarının bu travmanın etkilerinin farkında olarak hazırlanması gerekir. Bunun için alanında uzman ve sorunların farkında bir planlama ekibi ile sürecin başından sonuna kadar katılımcı bir yaklaşımla planlanması ve sürecin şeffaf bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Ancak Yusufeli yeni yerleşim yerinde yer seçimine yönelik çalışmalar yetkin planlama ekiplerine hazırlanmamış; mühendislik firmalarına usulen yaptırılmış, uygulama aşamaları sürekli değişen taslaklarla yürütülmüştür. Her bir plan ve proje kendinden önce hazırlanan plan ve proje ile çelişmekte, imar planı ve mühendislik projeleri arasında ciddi uyumsuzluklar oluşmaktadır.

Yeni yerleşim yerinin belirlenmesindeki "alternatif değerlendirme çalışmalarının" bilimsel yöntem, teknik kriter ve yansız yaklaşım ile hazırlandığını söylemek mümkün değildir. Önce kararı alınan, sonra rasyonelleştirmesi yapılan baş aşığı edilmiş operasyonlar (Flyvbjerg, 1998) söz konusudur.

Şekil 18. Yeni yerleşim yerinde yapılan altyapı çalışmaları. Kaynak: DSİ.

Planlama, sorun tespit eden ve çözen bir meslektir. Yeniden yerleşim planının sadece mekânsal değil, sosyal, ekonomik, çevresel, psikolojik vb. boyutların da planlanmasını gerektirmesine karşın hazırlanan planlarda bu boyutlar büyük oranda görmezden gelinmiştir. Diğer taraftan seçilen yeni yerleşim yerinin fiziksel özelliklerinin çok zorlayıcı olması nedeniyle bir çok mekânsal karar belirsiz bırakılmış ve bu yaklaşım esnek bir planlama anlayışı olarak adlandırılmıştır.

Altyapı projelerinin hazırlanması ve imalatlara başlanmasında imar planlarına uygunluk gerekmektedir. Ancak Yusufeli’nde imalatlar yapılmaktayken, hem hazırlanan “genel imalat planı”nda yer verilmeyen işler yapılmış hem de “imar planının” konusu olan işlere el atılmıştır. Örneğin çok büyük bir alan kentsel gelişme alanı olarak genel imalat planına ilave edilmiş ve arazi tesviyelerine başlanmış, jeolojik ve jeoteknik açıdan yerleşime uygun olmayan alanlarda yapı adaları oluşturulmuştur. Bu bağlamda altyapı imatları yapılırken fiilen imar planı değiştirilmekte ve uygulama yapılmaktadır.

Baraj ve yeniden yerleştirme çalışmaları her biri çok kapsamlı olan bir çok ayrı işin oluşturduğu zincirleme bir bütündür. Birbirini takip eden işlemler silsilesinde bir önceki aşamanın doğruluğu sonraki aşamaların başarısını etkilemektedir. Alternatif belirlemede hatalı bir yöntem benimsemesinin sonucu, hatalı yer seçimidir. Hatalı seçilen yer, planlama ilke ve esasları ile toplumun değerlerine ve yaşam biçimine uygun olmayan kararların üretilmesine neden olacaktır. İlke, esas, yaşam biçimi ve değerlere uygun olmayan bir imar planı ile oluşturulacak mekan, kentsel çevrenin sunması gereken yaşam kalitesinin düzeyini düşürme ve kültürel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliği zedeleme riski vardır.

KAYNAKLAR

- Artvin İli Yusufeli İlçesinin Merkezinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/435). Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss48.pdf>.
- Bartolome, L. J., de Wet, C., Mander, H., Nagraj, V. K. (2000). Displacement, Resettlement, Rehabilitation, Reparation, and Development, WCD Thematic Review I.3 prepared as an input to the World Commission on Dams, Cape Town. Erişim: www.dams.org
- Demirel, Ö. (1999). Çoruh Havzası (Yusufeli Kesimi) Doğal Kaynak Değerlerinin Rekreasyon Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Türk Tarım ve Ormanlık Dergisi*, 23, 1103-1112.
- Encon (2006). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Bölüm 6. Yeniden Yerleşim Alanları. Ankara: DSİ.
- Encon (2006a). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Bölüm Ek P. Hazırlayanların ve Katkıda Bulunanların Listesi. Ankara: DSİ.
- Encon (2006b). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Bölüm 2. Projenin Etkilerinin ve Etkilenen Nüfusun Saptanması. Ankara: DSİ.
- Encon (2006c). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Bölüm 3. Yeniden Yerleşimin Minimize Edilmesi. Ankara: DSİ.
- Encon (2006d). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Bölüm 5. Sosyoekonomik Araştırma ve Nüfus Tespiti. Ankara: DSİ.
- Encon (2006e). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Ek B. Alternatif Yeniden Yerleşim Yerleri Hakkında Bilgiler. Ankara: DSİ.
- Encon (2006f). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Ek D. Yerleşim Birimlerinin Etki Durumları. Ankara: DSİ.
- Encon (2006g). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Ek F. Halkın Katılımı ve Danışmanlık Faaliyetleri. Ankara: DSİ.
- Encon (2006h). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Ek M. Yeniden Yerleşim Yer Seçimi ve Hazırlanması Süreci. Ankara: DSİ.
- Encon (2006i). Yusufeli Barajı ve HES. Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Ek N. Gelir Restorasyonu Planı. Ankara: DSİ.
- Flyvbjerg, B. (1998). Rationality and Power. Democracy in Practice. (trs.Steven Sampson). The University of Chicago Press.
- Flyvbjerg, B., Bruzelius, N., Rothengatter, W. (2003). Megaprojects and Risk: An anatomy of Ambition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hall, P. (1981). Great Planning Disasters. London: Penguin Books. Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (2007).
- Özkalaycı, Z. E., İçten, H. (2005). Yeniden Yerleşim Planlamaları ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’ndeki Uygulamaları. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 28 Mart-1 Nisan 2005, Ankara.
- Resmi Gazete (2006). Yusufeli Barajının Yapımı Dolayısıyla Su Altında Kalacak Olan Artvin İli, Yusufeli İlçe Merkezinin Yeni Yerleşim Yeri Olarak Belirlenen Alanın, Bayındırlık ve İskân Bakanlığına Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar. 25.04.2006 tarih ve 26149 sayılı Resmi Gazete.
- Resmi Gazete (2008). 5753 sayılı Artvin İli Yusufeli İlçesinin Merkezinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun. 24.04.2008 tarih ve 26856 sayılı Resmi Gazete.
- Sahara Mühendislik (2001). Yusufeli Barajı Yeniden Yerleşim Planı Sonuç Raporu. Şubat 2001, Ankara: DSİ.
- Teknik Alt Komisyon Rapor (2000). Yusufeli Yeniden Yerleşim Teknik Alt Komisyonunun 18 Eylül 2000-22 Eylül 2000 Tarihleri Arasında Yusufeli’nde Yaptığı Teknik İnceleme ve Raporu.
- URL-1, <https://www.toki.gov.tr/haber/artvin-yusufeline-yoresel-mimaride-334-konut>. 06.10.2017.
- URL-2, <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMimages/Haritalar/turistik.jpg>. 20.09.2017.
- URL-3, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>. 24.09.2017.
- URL-4, <http://saharamuhendislik.com.tr/tr/altyapi-ve-insaat-projeleri/>. 06.10.2017.
- URL-5, <http://www.encon.com.tr/>. 06.10.2017.
- URL-6, <http://www.dsi.gov.tr/haberler/2015/06/23/yusufeliyenidenyerle>

C5%9Fim.01.10.2017.

World Bank (2013). OP/BP 4.12 - Involuntary Resettlement. Operational Manual. December 2001. Revised April 2013. Erişim: <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/090224b0822f89db.pdf>.

Yüksel Proje (2009). Artvin İli, Yusufeli İlçesi Yeni Yerleşim Alanı Uygulama İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporu (YJ-TIP-09-067-B). Ankara: TOKİ.

Yüksel Proje ve Belda (2014). Yusufeli Yeni Yerleşme Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 uygulama İmar Planı Açıklama Raporu. Ankara: TOKİ.